

ЦИФРОВИЙ РИНОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ПОГЛЯД ТА МОЖЛИВІ ПРОЯВИ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Олександр Бутнік-Сіверський

*доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник сектору комерціалізації ОІВ
відділу промислової власності та комерціалізації ОІВ
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
ORCID: 0000-0003-2492-231X*

Наведено особливості ринку інтелектуальної власності, види та суб'єкти ринкових відносин. Розглянуто формування цифрового ринку України та складової — цифрового ринку майнових прав інтелектуальної власності, які мають відмінні ознаки щодо забезпечення з використанням цифрових платформ, де комерціалізуються цифрові продукти інтелектуальної власності, що є цифровою річчю, яка має товарно-цифрову цінність. Важливо, що цифровий ринок України інтегрує в Єдиний цифровий ринок Євросоюзу. Наведено п'ять особливостей цифровізації ринку інтелектуальної власності, що свідчить про актуальність наукової постановки проблем.

Ключові слова: цифровізація ринку, інтелектуальна власність, Євросоюз, недобросовісна конкуренція

Постановка проблеми. В умовах поступової цифровізації економіки України ринок об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ) трансформується у цифровий, де сучасні технології істотно впливають як на способи створення результатів інтелектуальної діяльності, так і на їх використання, що потребує теоретичного осмислення. З цифровізацією економіки інтелектуальної власності з'являються нові особливості та суперечності, притаманні цифровому ринку інтелектуальної власності, що потребує нових рішень з удосконалення та зміни нормативної системи, захисту прав інтелектуальної власності. Слід також передбачити можливі прояви недобросовісної конкуренції в такому цифровому середовищі.

Літературний огляд. Питанням становлення, формування та розвитку ринку ОПІВ як у цілому, так і за окремими напрямками приділяється багато уваги зарубіжними та вітчизняними науковцями, серед яких Р. Джейкоб, В. Нордхаус, А. Мур, В. Фішер, Б. Шаффер, Е. Брукінг, І. Верба, С. Голубка, Л. Курило, А. Мاستило. До таких досліджень належать теоретичні засади та аналіз розвитку ринку ОПІВ.

На сучасному етапі актуалізувалися проблеми становлення та функціонування ринку ОПІВ в умовах цифрової економіки, на які звертають свою увагу вітчизняні науковці, зокрема Г. Андрощук, Ю. Бажал, В. Базилевич, Ю. Бошицький, О. Вінник, В. Вірченко, Н. Краус, Р. Еннан, Л. Тарасенко. Водночас дослідження цифровізації ринку ОПІВ має багатоаспектний характер, його особливості, динамічність змін у гло-

бальному та в національному масштабі є недостатньо вивченими, що обумовлює подальші дослідження.

Мета дослідження — розкриття особливостей ринку інтелектуальної власності в умовах цифровізації та з урахуванням інтеграційних процесів з Євросоюзом.

Виклад основного матеріалу. Ринок інтелектуальної власності, на відміну від товарного (матеріального), має товарно-грошові відносини з нематеріальними об'єктами, до яких у загальноприйнятому розумінні належать права на результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничій та інших сферах, що є об'єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, що, як благо нематеріальне, зберігаються за його творцями і можуть використовуватися іншими особами лише за узгодженням з ними, крім випадків, визначених законодавством. Перелік об'єктів прав інтелектуальної власності наведено у ст. 420 ЦК України [1].

Важливою особливістю ринку інтелектуальної власності є те, що об'єктом комерціалізації (відчуження) стає не сам інтелектуальний продукт, а майнові права інтелектуальної власності на нього. Водночас, на відміну від матеріальних об'єктів, ОПІВ можуть бути надані у використанні на підставі ліцензійного договору не одній, а кільком особам і сам розробник (автор) може продовжувати використовувати їх у своїй діяльності, якщо це не суперечить ліцензійному договору. Інтелектуальні продукти (результат інтелектуальної діяльності), на відміну від звичайних промислових продуктів (товари, які використовуються для власного споживання), набувають потенційно необмежені можливості: вони не втрачають корисності під час споживання, не зникають, залишаються доступними одночасно великій кількості споживачів. До того ж деякі інформаційні продукти (фотодокументи: діапозитив, мікрофільм, мікрокарта тощо) мають сенс тільки при розширенні доступу до них (мережа Інтернет). «Усе це засвідчує потенційно нетоварний характер інтелектуальних продуктів. Залучення таких продуктів до ринкового обігу та отримання від цього доходів стає можливим лише за умов обмеження доступу до них, а також за умов відчуження від безпосереднього носія» [2, с. 30].

Обсяг розпорядження майновими правами інтелектуальної власності залежить від виду договору між суб'єктами ринку ОПІВ. Відповідно до цієї ознаки, з позиції товарно-грошових відносин, ринок ОПІВ поділяють на *три види*:

- 1) *«ринку відчуження (продажу) майнових прав, за якого суб'єкт права інтелектуальної власності (продавець) відчужує ці права назавжди, отримуючи за них одноразову плату (ціну ОПІВ) або даруючи їх на безоплатній основі;»* [2, с. 81]
- 2) *ринку надання ОПІВ на підставі ліцензійного договору, яким іншим особам (ліцензіатам) надається дозвіл на здійснення певних дій у визначений період часу на певній території, отримуючи винагороду у вигляді роялті, паушального платежу або комбінованого платежу або безоплатно;*
- 3) *ринку трансферу технологій, що передбачає укладання договору про трансфер технологій, який може передбачати як відчуження майнових прав на технологію, так і надання права на її використання на певний об'єкт технології та/або її складових у некомерційній або комерційній формі, отримуючи винагороду у вигляді роялті.*

Така класифікація ринку ОПІВ підсилює зв'язок товарно-грошових відносин з нематеріальними об'єктами, коли є реальне відчуження (продаж, зміна власника) та передача (надання дозволу на певні дії) майнових прав, що конкретизує економічний зміст комерціалізації ОПІВ як товару з отриманням винагороди.

Зауважимо, що ОПІВ при комерціалізації (відчуженні, наданні права) набувають ознак нематеріального активу з позиції бухгалтерського обліку, а ринкові дії з ними потребують додержання вимог Податкового кодексу України, що стосуються отриманого прибутку, роялті, паушального платежу та податку на додану вартість.

Бізнес у сфері інтелектуальної власності чітко розуміє, що ринок інтелектуальної власності не буде дієздатним без участі суб'єктів ринкових відносин, на думку низки науковців, ними є:

- «1) органи державного управління і контролю;
- 2) підприємства, що здійснюють використання ОПВ у своїй діяльності (впроваджують нові технологічні та технічні рішення, використовують програмні продукти, торговельні марки тощо);
- 3) організація-розробник інтелектуальних продуктів у вигляді результатів інтелектуальної діяльності (об'єктів промислової власності, «ноу-хау», комп'ютерних програм і баз даних);
- 4) інвестори, що здійснюють фінансування створення і використання ОПВ;
- 5) виробники-конкуренти, що випускають конкурентну продукцію (послуги) на основі власних розробок або інших аналогічних ОПВ;
- 6) виробники-«пірати», які випускають, відтворюють, публікують, розповсюджують, реалізують ОПВ з порушенням майнових прав на них, а також продають контрафактну продукцію» [3, с. 73].

Важливо звернути увагу на шостий пункт, у якому зазначено, що виробники-«пірати» є суб'єктами недобросовісної конкуренції на ринку інтелектуальної власності, які діють таємно у сфері бізнесу з вигодою отримання прибутку і завдають збитків суб'єктам права інтелектуальної власності та ліцензіатам. Ці правовідносини регулюються Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [4], у ст. 1 якого визначено, що недобросовісна конкуренція розглядається як будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності. Відповідно до цього закону недобросовісною конкуренцією є:

- неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання;
- створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції;
- неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

Як зазначає В. Базилевич, сучасний ринок інтелектуальної власності, характеризується «властивими лише йому суперечностями, які зумовлюються особливостями інтелектуального продукту як об'єкта ринкових відносин» [5, с. 10]. До основних суперечностей цей науковець відносить:

- «• суперечність між нетоварною сутністю об'єктів інтелектуальної власності та товарною формою їх вираження;
- суперечність між сутністю інтелектуальної власності як суспільної власності і формами її прояву як приватної (індивідуальної) власності;
- суперечність між привласненням ідеального змісту об'єктів інтелектуальної власності та привласненням їх матеріальних носіїв» [6, с. 161–163].

Наведені особливості ринку інтелектуальної власності з усіма суперечностями належать до традиційної інтелектуальної економіки. В умовах подальшої трансформації інтелектуальної економіки у цифрову, з'являються нові особливості та суперечності, притаманні вже цифровому ринку інтелектуальної власності як новому цивілізованому економічному явищу, що потребує поглибленого дослідження з позиції ринкових відносин.

З теоретичного погляду цифровізація трансформує інтелектуальну економіку шляхом впровадження цифрових технологій, де однією з проривних інновацій стають цифрові платформи, які розглядаються нами як *людино-цифрові системи* [7, с. 92]. Це перехід біологічних та фізичних систем у кібербіологічні та кіберфізичні (об'єднання фізичних та обчислювальних компонентів). Перехід діяльності з реального світу у світ віртуального (онлайн)», що забезпечують цифрові технології: Інтернет речей, роботизація та кіберсистеми, штучний інтелект, великі дані, безпаперові технології, адитивні технології (3D-друк), хмарні та туманні обчислення (модель розподілення обчислень між кінцевими

пристроями), безпілотні та мобільні технології, біометричні, квантові технології, технології ідентифікації, блокчейн тощо [8]. Цьому сприяє динаміка процесу цифровізації у світі, зокрема в нашій країні.

Загальний розвиток цифровізації економіки за оцінкою науковців — «80 % людей знаходяться із цифровою присутністю в мережі Інтернет, а до 2025 року очікується переломний момент. Присутність у цифровому суспільстві стрімко зростає протягом останніх 20 з лишнім років. Лише 10 років тому це означало наявність номера стільникового зв'язку, електронної адреси і, можливо, персонального веб-сайта чи профілю і в мережі MySpace» [9, с. 32]. На сьогодні цифровою присутністю вважається цифрова взаємодія на багатьох інтернет-платформах та у соціальних мережах. Згідно з дослідженням, проведеним Reuters, прогнозується, що приблизно 70 % нової вартості, що буде створена в найближче десятиліття, базуватиметься на цифрових платформах [10]. Узагальнюючи, низка науковців небезпідставно зазначає, що «цифрова трансформація економіки означає інтеграцію цифрових технологій у всі сфери економічної діяльності. Ця інтеграція призводить до фундаментальних змін» [11, с. 3]. Це дає змогу: 1) оптимізувати бізнес-процеси; 2) створювати нові продукти та послуги завдяки технологіям Інтернету речей, віртуальній реальності, хмарним сервісам та штучному інтелекту; 3) економити кошти за рахунок економії персоналу завдяки автоматизації та роботизації бізнес-процесів тощо; 4) пропонувати абсолютно нові бізнес-рішення: нові моделі страхування; P2P-системи (з англ. peer-to-peer — грошові перекази від однієї людини іншим людям (на відміну від продавця чи установи); альтернативи банківським послугам; мобільні освітні додатки; індивідуальний таргетинг (вибір потенційних клієнтів) на онлайн-покупців і персональну рекламу [8].

Саме процес цифровізації трансформує інтелектуальну економіку в напрямі вдосконалення та зміни нормативно-правової системи та захисту прав інтелектуальної власності, і як зазначає О. Вінник, «зростає необхідність правового забезпечення цивілізованого (з урахуванням загальносуспільних інтересів) спрямування цифровізації та використання цифровізованих явищ» [12, с. 50].

Водночас створюється цифрове середовище, у якому можливими є прояви недобросовісної конкуренції. Як справедливо застерігає А. Золотар, «оскільки компанії та автори процвітають у цифровому просторі, для них вкрай важливо захистити свої активи та надати цим активам цінність. І в міру того, як цифрова сфера розвивається, інтелектуальна власність стає більш вразливою для порушень через більшу легкість підробки та копіювання об'єктів інтелектуальної власності» [13, с. 42]. Таке застереження має важливе значення для комерційної діяльності на цифровому ринку інтелектуальної власності, що обумовлює потребу вдосконалення законодавства з охорони прав інтелектуальної власності.

З теоретичного погляду в *«людино-цифровій системі*, в якій здійснюється процес передачі інформації від джерела (комунікатора) до одержувача (реципієнта), метою якого є інформаційно-комунікаційна діяльність з використанням новітніх цифрових технологій та цифрового зв'язку з додержанням цифрового права» [7, с. 92], формується *цифровий ринок України* та його складова — *цифровий ринок ОПІВ*, які мають відмінні ознаки щодо нормативно-правового регулювання та комп'ютерного техніко-технологічного забезпечення з використанням цифрових платформ. Ці ринки мають різний стан і перспективи формування, що характеризує їх різним рівнем розвитку.

З економічної точки зору на цифровому ринку України та на цифровому ринку ОПІВ також діють товарно-грошові відносини з нематеріальними об'єктами стосовно передачі (надання, зміни власника) майнових прав залежно від виду договору між суб'єктами ринку ОПІВ. При цьому діють «всі закони руху товарно-грошових відносин — закони вартості та цін, закони міжгалузевої та внутрішньогалузевої конкуренції, закони прибутку

та зростання капіталу, суть закони у яких функціонує цифрова економіка — ринкова економіка, що спирається на цифрові технології» [14, с. 116].

Важливо, що відносно ОПІВ, з позиції методології бухгалтерського обліку, основними ознаками нематеріальних активів є відсутність матеріально-речової структури (форми); використання протягом тривалого часу; здатність бути корисними господарству; високий ступінь невизначеності розмірів можливого у майбутньому прибутку завдяки їх використанню. Проте більша частина нематеріальних активів має певні матеріальні носії. Наприклад, USB-флеш-накопичувач є матеріальним носієм комп'ютерної програми, а на папері міститься угода про авторські права. Проте фізична субстанція в цьому разі є вторинною стосовно нематеріального компонента — інформації. У тому разі, якщо первинним є матеріальний елемент, об'єкт слід облічувати у складі основних засобів. Наприклад, програмне забезпечення комп'ютера, який керує верстатом, є невід'ємною частиною пов'язаного з ним апаратного забезпечення та облічується у складі основних засобів [15]. Важливим тут є ОПІВ стосовно цифрового ринку з відсутністю матеріально-речової структури (форми) та нематеріальні активи на певних матеріальних носіях. На цифровому ринку контрагенти застосовують цифрові технології з використанням цифрових платформ, де об'єктом продажу є інформація як кінцевий результат творчої діяльності, яка має товарно-цифрову цінність або нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, виражене сукупністю даних в електронній формі, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати та яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей. Відповідно до ст. 179-1 ЦК України цифровою річчю є блага, які створюють та існують виключно у віртуальному середовищі та мають майнову цінність. Головна ознака цифрового ринку ОПІВ — є кінцевий результат, що є об'єктом продажу в електронній формі (цифрова річ у цифровому форматі) на відповідному матеріальному носії з цифровим оформленням розпорядження майновими правами інтелектуальної власності у встановленому законодавством порядку.

На цифровому ринку ОПІВ, як зазначає Л. Тарасенко, «використовуються цифрові технології, які зумовили такі тенденції для розвитку права інтелектуальної власності:

- можливість швидкого оцифрування об'єктів інтелектуальної власності, насамперед, авторського права. Йдеться про перетворення письмової форми у цифрову, зокрема, у файл певного вигляду (текстовий, зображення тощо);
- створення нових винятково «цифрових» об'єктів інтелектуальної власності (наприклад, програмне забезпечення різних видів);
- швидке поширення та розростання мережі Інтернет, що дає змогу швидкого глобального передання цифрової інформації (а відтак, і об'єктів права інтелектуальної власності) по всьому світу» [16, с. 233].

На цифровому ринку ОПІВ комерціалізуються оцифровані продукти інтелектуальної власності (перетворені письмові форми у цифрові — тексти, зображення тощо). Тут створюються нові цифрові ОПІВ, наприклад цифровий контент — у цифровій формі комп'ютерні програми, застосунки, відеофайли, аудіофайли, музичні файли, цифрові ігри та електронні книги тощо.

Таким чином, на цифровому ринку ОПІВ є цифровою річчю, яка існує в цифровому форматі на матеріальному/них носії/ях та набуває/ють товарно-цифрову цінність, на яку поширюються товарно-грошові відносини стосовно передачі (надання, зміни власника) майнових прав залежно від виду договору між контрагентами цифрового ринку.

Важливого значення на цьому напрямі розвитку в Україні набувають інтеграційні процеси системи охорони та захисту прав інтелектуальної власності з ЄС. Цьому сприяє Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована 16 вересня 2014 року [32], у якій окремим розділом (глава 9) виділена співпраця у сфері інтелектуальної власності. Україна взяла на себе зобов'язання

забезпечити рівень захисту інтелектуальної власності, аналогічний наявному в ЄС. Це передбачає запровадження в Україні прогресивних європейських правових стандартів та ознайомлення із законодавством і правозастосовною практикою Євросоюзу в царині правового регулювання відносин інтелектуальної власності [17, с. 54–55]. Це, перш за все, введення єдиного європейського патенту (Unitary patent), план модернізації авторського права в рамках Стратегії єдиного цифрового ринку (Digital Single Market Strategy) [18], комплекс документів на основі Стратегії Єдиного ринку (Single Market Strategy) [19] та Стратегії єдиного цифрового ринку, який отримав умовну назву Стратегія прав інтелектуальної власності в Європі (Intellectual property rights strategy in Europe) [20].

Цифровий ринок України охоплює різні спектри ринкових відносин та на сьогодні інтегрує в Єдиний цифровий ринок, що становить собою економічний простір країн ЄС, який охоплює об'єкти телекомунікації, сервіси електронної ідентифікації, довірчі послуги, кібербезпеку, захист персональних даних тощо. Такий інтеграційний процес не може не враховувати особливості цифровізації інтелектуальної економіки як у Євросоюзі, так і в Україні.

З теоретичного погляду доцільно розглянути низку важливих, на наш погляд, особливостей цифровізації ринку інтелектуальної власності, її економічну домінанту, що характеризують напрями становлення, пошуку та перспективи впливу нових векторів розвитку на процес інтелектуалізації людино-цифрового середовища.

Першою особливістю цифровізації ринку є висока концентрація провідних фірм та їх монополізація. Низка науковців вважає, що цифрові ринки України все більше характеризуються високою концентрацією, а здебільшого монопольним становищем провідних фірм, рівень ринкової влади яких досяг аномальних розмірів [21, с. 38]. З метою подолання ризиків, пов'язаних з поширенням на цифрових ринках протиправного контенту, наприкінці 2022 року Європейська комісія прийняла Акт про цифрові послуги (Digital Services Act — DSA) [22] та Акт про цифрові ринки (Digital Markets Act — DMA) [23]. Метою Акта про цифрові послуги є забезпечення цифрового простору від протиправного контенту реклами та продажу протиправних товарів чи надання протиправних послуг, закликів до насильства тощо. Акт про цифрові ринки має на меті створення рівних умов для розвитку інновацій та конкурентоспроможності через регулювання великих онлайн-платформ, так званих gatekeepers. DMA визначає дуже істотні обов'язки для «ключових гравців» та відповідальність за їх порушення. Зокрема якщо у разі порушення обов'язків санкції будуть накладатися екс-пост (тобто після самої дії), то у разі зловживання домінантним становищем обов'язки будуть накладатися екс-анте (тобто визначатися наперед). DSA має іншу юридичну конструкцію. У цьому документі обрано пірамідальну модель, що передбачає симетричне підвищення зобов'язань фірми, яка володіє цифровою онлайн-платформою, пропорційно її розміру. За цією моделлю піраміда складається з п'яти рівнів. На найнижчому є мікро- і малі платформи, до яких вимоги Акта про цифрові послуги не будуть застосовуватися взагалі. На вершині піраміди — фірми зі статусом «дуже велика онлайн-платформа». Саме на них буде покладено найбільше додаткових обов'язків. Критерієм визначення розміру (і відповідно статусу) фірми є кількість її активних користувачів. Підсумовуючи, науковці зазначають, що тут потрібна «не тільки політика обмеження і антимонопольного регулювання великих фірм, а насамперед, політика підтримки зростання малих фірм» [21, с. 38].

Другою особливістю цифровізації ринку визначимо порушення авторських прав у мережі Інтернет. Найчастіше у мережі Інтернет використовуються об'єкти авторського права, оскільки кожен вебсайт має інформаційне наповнення, яке зазвичай складається з текстової інформації та зображень, що можуть бути об'єктами авторського права. Окрім того, на вебсайті можуть бути розміщені й музичні твори (пісні), аудіовізуальні твори (фільми, кліпи тощо). Зміст вебсайта (контент) має визначальне значення. У науковій літературі наголошують, що саме контент сайта є найважливішим елементом серед усіх

складових вебсайта, який розглядають як «комплексний ОПВ, оскільки він містить програмні засоби (відповідні комп'ютерні програми, завдяки яким вебсайт функціонує); має інформаційне наповнення (тексти, зображення тощо); має унікальне ім'я (доменне ім'я); інформація, що міститься на вебсайті, зберігається на віддаленому комп'ютері (цей процес характеризується як хостинг); доступ до інтернет-сайта можливий з будь-якого комп'ютера, що підключений до мережі Інтернет, завдяки використанню відповідного програмного забезпечення (публічний доступ будь-якої особи» [16, с. 234], що і стало підвалиною збільшення кількості правопорушень, пов'язаних з використанням об'єктів авторських прав (цифрове піратство, плагіат). Найбільш розповсюдженим порушенням авторського права у наш час є незаконне використання творів та їх незаконне розповсюдження, тобто без згоди суб'єкта авторського права. Прикладом такого правопорушення є розміщення наукових робіт без згоди автора (або авторів) на інтернет-сайтах, де з такою роботою може ознайомитися кожен, хто має доступ до мережі, або ж завантаження роботи в пам'ять мобільного телефону, планшета, ноутбука.

Третьою особливістю цифровізації ринку є захист цифрової особистості. Як зазначає О. Костенко, «нині законодавство не в змозі здійснити правову регуляцію суспільних відносин, які стрімко розвиваються в електронному просторі із використанням цифрових технологій, штучного інтелекту, пристроїв Інтернет речей (IoT), цифрової особистості, цифрових аватарів та інших технологій, особливо тих, які можуть обмежувати права і свободи людини. Фактично разом із створенням нових суспільних відносин в метавсесвіті необхідно створювати і електронну юрисдикцію — область застосування можливостей суб'єктом компетенції або сферу, на яку поширюється право» [24, с. 54-55]. За оцінкою А. Золотар, «важливою темою у епоху цифрових технологій стає питання конфіденційності, оскільки неавторизований обмін даними, інтеграція даних, неетичне використання даних і несанкціоноване публічне розголошення є основними проблемними сферами інтелектуальної власності» [13, с. 42].

З конфіденційністю пов'язують захист цифрової особистості, яка «представляє собою складову індивідуальності, що існує в онлайн-середовищі... Цифрова особистість використовується для електронної ідентифікації при доступі до різних сервісів та платформ... У бізнесі цифрова особистість може визначати імідж фахівця, впливати на професійні можливості та сприяти розвитку мережевих контактів. Захист цифрової особистості стає критичним у зв'язку з ризиками кіберзлочинності, крадіжки особистих даних, атак на конфіденційність» [25, с. 335]. Головним тут стає законодавство про захист персональних даних у ЄС. У структуру пакету нормативно-правових актів щодо захисту персональних даних входять: Регламент (ЄС) 2016/679 (Загальний регламент захисту персональних даних (GDPR) [33]; Директива (ЄС) 2016/680 про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних, пов'язаних з кримінальними правопорушеннями або виконанням кримінальних покарань, а також про вільний рух таких даних [34]; Регламент (ЄС) 2018/1725 [35] щодо обробки персональних даних установами, органами, офісами та агентствами Союзу. В Україні діє Закон України «Про захист персональних даних» № 2297-VI від 1 червня 2010 року, до якого було внесено низку змін і доповнень, «однак в ньому досі відсутні положення про особливості захисту цифрової особистості, які, враховуючи специфіку кіберсередовища, не можуть бути тотожними стандартним правилам захисту персональних даних» [25, с. 336].

Четвертою особливістю цифровізації ринку визначимо ринок віртуальних активів, до яких віднесено криптовалюти, що не мають центрального органу управління та емісії, не підкріплені жодною національною валютою та які неможливо підробити. Відповідно до п. п. 13 п. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [26], віртуальний актив — це цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може

використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей. В Україні ще відсутнє належне правове регулювання віртуальних активів та їх обігу. Це нами детально було розглянуто в окремій статті [27].

Пятою особливістю цифровізації ринку є сфера штучного інтелекту (ШІ). За оцінкою Г. Андрушка, «ШІ в правовому регулюванні розглядається як новий виклик для економіки та правової системи, нове явище, що має мультиплікаційний ефект, правовий феномен в структурі правовідносин, новий об'єкт для правового регулювання. Сучасний науково-технологічний розвиток привів до того, що ШІ став здатний генерувати та створювати різні твори — науки, літератури і мистецтва. Створення творів ШІ є невід'ємною сферою діяльності в сучасній цифровій економіці» [28, с. 60]. Упровадження технології ШІ прискорює бізнес-процеси і приносить компаніям прибутки. Успіх, наприкладі ChatGPT, відкрив для всіх нові можливості генеративного ШІ. ChatGPT — це чат-бот на основі ШІ, який імітує розмову з людиною. «GPT» у назві означає спосіб, у який модель обробляє мову, тобто «Generative Pre-training Transformer», або «Генеративний попередньо-тренувальний трансформатор». ChatGPT кардинально відрізняється від усіх схожих розробок за останні кілька десятиліть, адже його відповіді дуже важко відрізнити від розмови з людиною. ChatGPT може: пояснювати складні теми; складати резюме та супровідні листи до вакансій; розв'язувати складні математичні задачі; давати поради щодо стосунків; писати музику майже у будь-якому жанрі; писати есе на будь-які теми; створювати простий комп'ютерний код; запам'ятовувати розмову та відповідати на додаткові питання; визнавати свої помилки. Цей ринок продемонструє значне зростання і до 2030 року сягне майже 2 трлн дол. [29; 30]. Дослідження консалтингової компанії McKinsey вказує, що генеративний ШІ, такий як ChatGPT, може щорічно додавати світовому ВВП 2,6–4,4 трлн доларів. Для порівняння: за весь 2022 рік світова економіка зросла на 3,6 трлн дол. [30]. Опануванню штучним інтелектом в Україні сприятиме розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» [31]. В нашій країні компанії активно створюють власні продукти на основі ШІ. Наприклад, ШІ-стартап Osavul відстежує ворожу пропаганду і допомагає Раді національної безпеки і оборони та Міністерству оборони України ідентифікувати російське ІПСО в Telegram чи Facebook [36]. Штучний інтелект охоплює багато галузей. Він використовується для аналізу величезної кількості даних, які генеруються на ринку криптовалют. Машинне навчання та нейронні мережі дають змогу ефективно обробляти ці дані та виділяти важливі взаємозв'язки.

Наведені особливості цифровізації ринку інтелектуальної власності не є вичерпними, проте свідчать про актуальність вирішення складних проблем у цифровій інтелектуальній економіці із залученням економістів, правників та фахівців різних профілів.

Висновки. З подальшою трансформацією економіки інтелектуальної власності у цифрову з'являються нові особливості та суперечності, притаманні цифровому ринку інтелектуальної власності. У сучасному людино-цифровому середовищі формується цифровий ринок України та у його складі цифровий ринок ОПВ, які мають в основі комп'ютерне техніко-технологічне забезпечення з використання цифрових платформ. За цих умов зростає цифрова сфера, у якій інтелектуальна власність стає більш вразливою для порушень через легкість підроблення та копіювання, що обумовлює потребу протидії проявам недобросовісної конкуренції й удосконалення законодавства з охорони прав інтелектуальної власності.

Перелік використаних джерел

1. *Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. ВВР. 2003. № 40-44. Ст. 356.*
2. *Економіка інтелектуальної власності : науково-методичні матеріали для підготовки докторантів, аспірантів і магістрів за напрямом «Інтелектуальна*

-
- власність» / Л. С. Шевченко, О. А. Грищенко, Т. М. Камінська та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. Харків : Право, 2015. 120 с.
3. Гусаковська Т. О. Рибалко-Рак Л. А., Кужель Н. Л. Ринок інтелектуальної власності в Україні: проблеми та перспективи. *Бізнес Інформ*. 2020. № 4. С. 71–79.
 4. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07 червня 1996 року № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.07.2024).
 5. Базилевич В. Д. Тенденції розвитку та суперечності сучасного ринку інтелектуальної власності. *Інтелектуальна економіка: глобальні тенденції та національні перспективи : матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Житомир 26 трав. 2016 р. Житомир: ЖНАЕУ, 2016. С. 9–15.*
 6. Базилевич В. Д. *Інтелектуальна власність: підручник*. Київ : Знання, 2014. 671 с.
 7. Бутнік-Сіверський О. Інтелектуалізація цифрової економіки: економіко-правовий погляд. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2023. № 1–2. С. 86–96.
 8. *Україна 2030E — країна з розвинутою цифровою економікою*. Український інститут майбутнього, 2018. URL: <https://hvylya.net/uk/special-projects/177938-ukraina-2030e-kraina-z-rozvinutoju-cifrovoju-ekonomikoju> (дата звернення: 17.07.2024).
 9. Воронкова В. Г., Капітаненко Н., Нікітенко В. Правові засади захисту інтелектуальної власності у цифровому суспільстві. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. № 4(10). С. 32–37.
 10. *Digitalisation and Intellectual Property in the time of COVID-19*. 2020. URL: <https://www.reuters.com/article/sponsored/digitalisation-and-intellectual-property-in-the-time-of-COVID-19> (дата звернення: 17.07.2024).
 11. Башлай С., Яремко І. Цифровізація економіки України в умовах євроінтеграційних процесів. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-48>.
 12. Вінник О. *Право цифрової економіки: монографія*. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2021. 350 с.
 13. Золотар А. С. Теперішній стан захищеності інтелектуальної власності в контексті цифровізації. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022. С. 41–50.
 14. Матвієнко-Біляєва Г. Л. Тенденції розвитку цифрової економіки як господарської системи. *Економічний простір*. 2022. № 181. С. 115–119.
 15. Нематеріальні активи. URL: <https://naurok.com.ua/nematerialni-aktivi-252583.html> (дата звернення: 17.07.2024).
 16. Тарасенко Л. Об'єкти авторського права у цифровому середовищі. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Вип. 68. С. 231–239.
 17. Бочарова Н. *Новітня стратегія Євросоюзу щодо захисту прав інтелектуальної власності: Європейські інтеграційні процеси у XXI столітті: ключові тенденції, основні виклики та нові можливості : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 26–27 берез., 2018 р.: Українська Асоціація Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції, 2018. С. 53–60.*
 18. *Digital Single Market Strategy: Bringing down barriers to unlock online opportunities*. URL: https://ec.europa.eu/commission/priorities/digital-single-market_en (дата звернення: 17.07.2024).
 19. *The Single Market Strategy*. URL: http://ec.europa.eu/growth/single-market/strategy_en (дата звернення: 17.07.2024).
 20. *Intellectual property rights strategy in Europe*. URL: https://ec.europa.eu/growth/industry/intellectual-property_e (дата звернення: 17.07.2024).
-

-
21. Никифоров А. Є., Погода Н. В. Державна політика сприяння конкуренції на цифрових ринках. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. Вип. 37. С. 36–40.
 22. REGULATION (EU) 2022/2065 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL OF 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2065> (дата звернення: 17.07.2024).
 23. REGULATION (EU) 2022/1925 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R1925> (дата звернення: 17.07.2024).
 24. Костенко О. В. Електронна юрисдикція, метавесвіт, штучний інтелект, цифрова особистість, цифровий аватар, нейронні мережі: теорія, практика, перспективи. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 2(4). С. 54–78.
 25. Бондаренко О. С., Думчиков М. О. Захист цифрової особистості: вивчення досвіду Європейського Союзу та України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 334–338.
 26. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06 грудня 2019 року № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення 20.06.2024).
 27. Бутнік-Сіверський О. Цифрові та віртуальні активи: методологія, правові аспекти, нематеріальні ресурси. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2024. № 2. С. 94–104.
 28. Андрошук Г. О. Штучний інтелект і інтелектуальна власність: проблеми регулювання. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. № 2(14). С. 58–78.
 29. Змінюся або помри. Як штучний інтелект став невідомою частиною світової економіки. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/07/24/702480/> (дата звернення: 24.07.2024).
 30. Усі говорять про ChatGPT. Чи настає для бізнесу ера штучного інтелекту? URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/usi-govoryat-pro-chatgpt-chy-nastaye-dlya-biznesu-era-shtuchnogo-intelektu> (дата звернення: 24.07.2024).
 31. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 17.07.2024).
 32. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 17.07.2024).
 33. Загальний регламент про захист даних (GDPR). URL: <https://gdpr-text.com/uk/> (дата звернення 17.07.2024).
 34. Директива (ЄС) 2016/680 про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних, пов'язаних з кримінальними правопорушеннями або виконанням кримінальних покарань, а також про вільний рух таких даних. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=73040&pf35401=558986> (дата звернення 17.07.2024).
 35. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2018/1727 від 14 листопада 2018 року про Агентство Європейського Союзу з питань співпраці у сфері кримі-

нального правосуддя (Євроюст), та про заміну і скасування Рішення Ради 2002/187/ЮВС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_014-18#Text (дата звернення 17.07.2024).

36. Мельник Т. III проти російських ІІСО. URL: <https://forbes.ua/innovations/ai-proti-rosiyskikh-ipso-ukrainskiy-startap-osavul-navchiv-neyromerezhi-voyuivati-z-pro-pagandoyu-yak-prodati-taku-tekhnologiyu-30052023-13928> (дата звернення 17.07.2024).

Oleksandr Butnik-Siverskyi

Doctor of economics, professor, chief researcher of the Sector of IP commercialization of the Department of industrial property and commercialization of the Intellectual Property Scientific Research Institute of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

Digital intellectual property market: theoretical view and possible manifestations of unfair competition

The article describes the peculiarities and contradictions of the intellectual property market, the types of market and the legal capacity of subjects of market relations. The formation in the human-digital system of the digital market of Ukraine and its component - the digital market of objects of intellectual property rights (OIPR), which have distinctive features in providing with the use of digital platforms, is considered. It was determined that in the digital market of OIPR there are commodity-monetary relations with intangible objects regarding the transfer of exclusive rights depending on the type of contract between the counterparties of the digital market. Digital intellectual property products commercialized in the digital market are digital things that exist in digital format on a physical medium and acquire a commodity-digital value expressed as a set of data in electronic form. It is noted that the digital market of Ukraine is currently integrated into the Single Digital Market of the European Union. The peculiarities of digitalization of the intellectual property market are considered, which include: high concentration of leading firms and their monopolization, which will be charged with the most additional obligations; copyright infringement on the Internet, since every website has informational content, which became the basis for an increase in the number of offenses related to the use of copyright objects; the protection of the digital identity, which is a component of the individuality that exists in the online environment and becomes critical in connection with the risks of cybercrime, which determines the legislation on the protection of personal data in the EU; the virtual asset market, which most often includes cryptocurrencies that do not have a central governing body and are not backed by any national currency; the field of artificial intelligence as a new object of legal regulation. These features of the digitalization of the intellectual property market testify to the relevance and perspective of the study of the problems of digitalization of the intellectual economy, which are not exhaustive.

Keywords: market digitalization, intellectual property, European Union, unfair competition

*Рекомендовано засіданням відділу промислової власності і комерціалізації
об'єктів інтелектуальної власності НДІ інтелектуальної власності
(протокол № 8 від 25.07.2024 р.)*

Подано / Submitted: 05.08.2024
Доопрацьовано / Revised: 07.08.2024
Прийнято до публікації / Accepted: 10.08.2024